

מאיר נוני

נגד

1. צביה נוני

2. שניר נוני, קטין

בבית המשפט העליון בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

[1.9.86]

לפני הנשיא מ' שמגר והשופטים ש' לוין, א' גולדברג

חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953, ס"ח 165, סעיף 6.

בית הדין הרבני, שדן בעניין הגירושין של הצדדים, קבע, כי עליהם לנהל משא ומתן לגירושין. בעקבות פסק-דין זה קבע בית המשפט המחוזי, כי יש לראות את המשיבה כמעוכבת להינשא, ופסק בעקבות זאת את מזונותיה בלי להתחשב במעשי ידיה. מכאן הערעור.

בית המשפט העליון פסק:

א. ההלכה של הדין האישי היא, כי הבעל חייב במזונות האישה המעוכבת מחמתו להינשא, ומכאן, כי אין להתחשב במעשי ידיה.

ב.

(1) לפי גישתו של המשפט העברי, הגט הוא אקט רצוני, המבוצע על-ידי בני הזוג עצמם, ובית הדין אינו אלא מפקח עליו, שאם לא כן יהא זה "גט מעושה."

(2) עם זאת, נוטלים, במקרים מסוימים, רשות לכפות על בעל, המסרב לתת גט לאשתו, ליתן את הגט, כאשר הנסיבות מצביעות על כך שזהו המוצא היחיד.

(3) הסמכות בעניין הגט מוקנית אך ורק בידי בית הדין הרבני.

פסקי-דין של בית המשפט העליון שאוזכרו:

- [1] בג"צ 644/79 גוטמן נ' בית הדין הרבני האזורי, תל-אביב-יפו, ואח', פ"ד לד(1) 443
- [2] בג"צ 54/55 רוזנצוויג נ' יו"ר ההוצל"פ, ירושלים, ואח', פ"ד ט 1542
- [3] ע"א 231/66 ש' הכרי (הקרי) נ' צ' הכרי, פ"ד כ(2) 685
- [4] ע"א 37/68 ח' גינז נ' י' (גיינס) מאירי, פ"ד כב(1) 525
- [5] בג"צ 661/77 הבר נ' בית-הדין הרבני הגדול לערעורים ואח', פ"ד לב(3) 324
- [6] בג"צ 635/82 ב' וינברג נ' בית הדין הרבני האזורי בתל-אביב-יפו ואח', פ"ד לז(4) 253
- [7] ע"א 132/84 ר' קדוש נ' י' קדוש, פ"ד לח(4) 523
- [8] ע"א 127/80 מילר נ' ברקוביץ (מילר), פ"ד לד(4) 219
- [9] ע"א 672/83 ר' גינזבורג נ' ג' גינזבורג, פ"ד לח(2) 637

ערעור על פסק-דינו של בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו (השופט י' גרוס) מיום 9.11.82 בתמ"א 171/81. הערעור נתקבל.

ב' דדוש - בשם המערער;

ח' לוינגר - בשם המשיבים.

פסק-דין

הנשיא מ' שמגר:

1. בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו החליט, כי יש לראות את המשיבה כ"מעוכבת להינשא", ופסק בעקבות זאת את מזונותיה בקבעו, בין היתר, את שיעור המזונות בלי להתחשב במעשי ידיה.

על כך הערעור שלפנינו.

2. נקודת המוצא, אשר שימשה את בית המשפט המחוזי לצורך בחינתו של הרקע המשפטי, הייתה פסק-דינו של בית הדין הרבני, שדן בעניין הגירושין של בני הזוג. הערכאה הראשונה סברה, כי אם יראו את פסק הדין

של בית הדין הדתי כפסק גירושין, אזי סירובו של המערער לגרש את אשתו הוא שהופך את האישה למעוכבת מחמתו להינשא ומצדיק גם את הגדלת שיעור מזונות.

פסק-דינו של בית הדין הרבני ניתן ביום ט' באדר א' תשל"ח (16.2.78), וזה נוסחו:

"פסק-דין

לאחר שמיעת מו"מ הצדדים וב"כ בתביעות האשה לגירושין בכתב-התביעה והטענות הנוספות שנשמעו בעת הדיונים על מחלת הסכרת הקשה בה סובל הבעל זה שנים רבות, ועל סמך החומר הרפואי שבתיקים אנו פוסקים:

א. על הצדדים לנהל מו"מ לגירושין.

ב. אין בית הדין רואה מקום לחייב את האשה לחזור אל בעלה לחיי שלום.

ג. לאור הנ"ל ולאור זה שלאשה אין שום תביעות מהבעל פרט לגט, דוחים תביעת הבעל להכריז על האשה כמורדת."

בית המשפט המחוזי אומר בהחלטתו:

"טענת האשה היא כי הבעל מסרב לנהל מו"מ כלשהו על גירושין, ולפיכך יש בכך משום שנוי נסיבות שבגינן ניתן לראות באשה, מעוכבת להינשא."

שנוי נסיבות זה מצדיק פסיקת מזונות לאשה, למרות שאינה עם הבעל, ובלא שהשתכרותה יא תובא בחשבון, כפי שמצינו בפרשת מילר נ' ברקוביץ (ע.א. 127/80 פד"י ל"ד(4), 219).

בית המשפט המחוזי הפנה בהקשר זה גם לדבריו של השופט אלון בבג"צ 644/79 [1], אשר מהם עולה, לדעתו, הפרשנות להוראתו של בית הדין הרבני בפסק-דינו הנ"ל, אשר אותה ביקש בית המשפט המחוזי לאמץ במקרה דנן. השופט אלון אומר שם, בעמ' 447-448:

"...סוג זה של פסק גירושין שבו בית-הדין פוסק כי מצווה על הצדדים להתגרש מצוי הוא מעשה יום יום בפסקי דין של בתי-הדין הרבניים ומקובל הוא מקדמת דנא במערכת המשפט העברי ... עינינו הרואות, כי במקרה אין מקום לפסק-דין הקובע כפייה על מתן הגט, יש ונוסח פסק-הדין ... הוא שמצווה עליו לגרש, ואף לכך יש נפקות משפטית-הלכתית."

בית המשפט קמא סבר, כי המלים "על הצדדים לנהל מו"מ לגירושין", המופיעות בפסק-דינו של בית הדין הרבני, זהות במשמעותן לקביעה, כי "רצוי" או "מצווה" להתגרש.

בית המשפט קמא הגיע לכלל מסקנה, כי הבעל המערער הציב תנאים, שאינם מאפשרים את ביצוע הגירושין, ואשר עצם הצבתם כמזה כסירוב למתן גט: האישה ויתרה על כל הדרישות הממוניות ובלבד שתזכה בגט, אך הבעל העלה סדרת דרישות, החל מדרישה להעברת בנם של בני הזוג מחזקתה של האם לפנימייה וכלה בפיצוי על הפרת הסכם הנישואים.

בית המשפט המחוזי סיכם ואמר:

"מסקנתי היא כי קשיות ערפו של הבעל ודרישותיו הבלתי סבירות הן הסיבה לכך שלא ניתן לנהל מ"מ לגירושין ולא ניתן להגיע לסידור הגירושין. מכך עולה כי האשה אכן מעוכבת להינשא מחמתו של הבעל.

לנוכח המסקנה האמורה הרי שזכאית האשה למזונות מבעלה למרות שאינה עימו, ואת שיעורם של אלה יש לפסוק בלא להתחשב בהכנסתה מיגיעתה האישית. מאחר ונשמעו ראיות אך ורק לגבי השאלה אם האשה מעוכבת להינשא אם לא, יש לשמוע ראיות לצורך הכרעה בשיעור המזונות."

על כך הערעור שלפנינו.

3. ההלכה של הדין האישי היא, כי הבעל חייב במזונות האישה המעוכבת מחמתו לינשא, ומכאן, כי אין להתחשב במעשי ידיה. אומר ד"ר ב' שרשבסקי דיני משפחה (ראובן מס, מהדורה 3, תשמ"ד) 304:

"...ההלכה היא שכל מי שבניגוד לחובתו גורם ע"י מעשיו או חוסר מעשיו לכך שהאשה תהיה מן הדין מעוכבת מלהינשא לאחר, חייב במזונותיה."

הוא מוסיף ומסביר את הטעם בדבר, בעמ' 228, כדלהלן:

"הטעם לתקנת חז"ל בדבר זכות הבעל למעשה ידיה של האשה הוא, 'משום איבה', אין מקום להעניק לו את הזכות הזאת, אם היסוד של התקנה איננו בנמצא, כלומר כשבין כה וכה יש ויש איבה ביניהם שאין סיכוי למנעה ע"י זה שהוא יהא זכאי למעשה ידיה. זה המצב כאשר הבעל מסרב לתת גט לאשתו או כאשר היבם מסרב לחליצה וע"י זה הוא מעכב בעדה להנשא לאחר ולקבל ממנו את מזונותיה, אע"פ שעל פי דין הוא חייב ויכול לשחררה מן העיכוב. במקרים כאלה התקינו חז"ל, מטעם קנס וכדי לאלצו לשחררה כנ"ל, שהוא חייב במזונותיה גם אם לפי הדין הכללי בדבר מזונותיה אולי לא היה יסוד לחייבו כ. מאידך, מאחר שכאמור היסוד להלכה בדבר זכות הבעל למעשה ידיה נפל, אין הוא עוד זכאי למעשה ידיה" (ההדגשות שלי - מ' ש').

לפי גישתו של המשפט העברי, הגט הוא אקט רצוני, המבוצע על-ידי בני הזוג עצמם, ובית הדין אינו אלא מפקח עליו, שאם לא כן יהא זה "גט מעושה". במקרים מסוימים נוטלים, עם זאת, רשות לכפות בעל, המסרב לתת גט לאשתו, כאשר הנסיבות מצביעות על כך, שזהו המוצא היחיד.

4. בפסק-דינו של השופט זילברג (כתוארו אז) בבג"צ 54/55 [2] הייתה הטענה העיקרית, כי המזונות שנפסקו שם לבעל היו מבחינת פסיקת מזונות עונשיים על-מנת לכוף את הבעל לתת גט לאשתו. טענת הבעל הייתה, שבית הדין אינו מוסמך לתת פסק-דין כאמור, שכן תהיה בכך משום עקיפה והתחמקות מן הגדרים והסייגים, שהוטלו על כפיית הגט, בהתאם לסעיף 6 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953.

השופט זילברג קיבל את טענת הבעל מבחינה משפטית, אך קבע, כי מבחינה עובדתית לא היו אלה מזונות עונשיים אלא מזונות, אשר שיקפו את שהגיע לאישה בעקבות עליית המדד. טעמיו של השופט זילברג לקבלת הטענה המשפטית היו שניים:

(א) הוא קבע, שלא ייתכן שבית הדין יפסוק מזונות עונשיים, כאשר הוא מודע לחשש של גט מעושה. לכן, לדבריו, אם בית הדין קבע סכום מסוים, סימן שזהו סכום מן הדין.

(ב) טעם שני טמון בסעיף 6 לחוק הנ"ל. כדבריו, שם, בעמ' 1550 מול אותיות השוליים ה-1:

"בסעיף 6 של החוק גילה המחוקק הישראלי את רצונו הברור, שלא להניח את כפיית הגט בידי בתי-הדין הרבניים בלבד. הוקם מנגנון מיוחד, הייתי אומר: 'רשות פיקוח' כפולה (של היועץ המשפטי ושל בית-המשפט

המחוזי), אשר תחליט על דעתה היא, אם לסייע באופן אפקטיבי לביצוע הכפיה, ואם אין. כל מי שקרוב למציאות הישראלית, ויודע את המאבק הקשה שהתנהל מסביב לחוק ההוא, יכיר על נקלה את המניעים שגרמו להטלת פיקוח זה. רעיון ברור זה מחייב בהכרח את המסקנה, כי פסקי-דין ל'מזונות הפחדה' לא יבוצעו כלל על-ידי המנגנון הממשלתי של משרד-ההוצאה-לפועל, שכן אפשרות זו עשויה לסכל כליל ולשים לאל את 'אמצעי הזהירות' שנקט על-ידי המחוקק בסעיף 6 של החוק."

סיכום השופט זילברג ואמר, שם, בעמ' 1552-1551:

..."כדי שהגט יהיה כשר בהחלט, צריך שהוא יינתן: או (א) ברצונו הטוב והחפשי של הבעל, או (ב) אם ניתן לאחר שכפו אותו ואמר: רוצה אני שהכפיה תיעשה על-ידי ישראל (למעשה: בית-דין של ישראל), והיא תיעשה כדין. ידוע ומפורסם טעמו של הרמב"ם לכך, והוא: כי על-ידי הכפיה תש כוחו של היצר, ובא לידי גילוי רצונו הפנימי, האמיתי, של האדם הישראלי, הרוצה לשמוע דברי חכמים..."

לדעת השופט זילברג, אין לפסוק מזונות עונשיים הן משום החשש מגט מעושה והן מאחר שהמשפט הישראלי קבע הליך מיוחד לכפיית גט, ובכך התכוון המחוקק שתהא זו הדרך היחידה לכפיית גט.

בע"א 231/66 [3] הייתה הסכמה לגירושין. הבעל מילא אחר התחייבותו, אך האישה סירבה לקבל גט וביקשה את שינוי ההסכם. בית המשפט המחוזי זכתה במזונות, אך בבית-משפט זה התקבל ערעורו של הבעל.

אומר השופט קיסטר, בעמ' 687 מול אות השוליים ז:

"כמובן, שאילו המערער היה מפר את ההוראות הכלולות בפסק-הדין ומסרב לתת את הגט בתנאים האמורים בו, היתה קמה למשיבה תביעה למזונות בהיותה מעוכבת להינשא. ואולם המערער מילא אחר כל המוטל עליו ומוכן היה, וגם היום הוא מוכן, לתת את הגט בהתאם לפסקהדין. במצב דברים זה אין המשיבה רשאית לדרוש מזונות."

הוא הוסיף והביע דעתו, כבדרך אגב, כי די בפסק-דין בהסכמה, כי בשל הפרתו ובשל סירוב הבעל לגרש את אשתו על-פי תנאיו תהא האשה מעוכבת מלהינשא.

5. בע"א 37/68 [4] חזר השופט קיסטר על גירסתו האמורה.

בבג"צ 661/77 [5], בעמ' 329, נקבעו דרכי הבחנה בין פסקי הדין של בתי הדין הרבניים שהם פסקי גירושין לבין אלה שאינם פסקי גירושין.

הדין לא התייחס שם אמנם לשאלת "המעוכבת להנשא" אלא לסמכותו של בית הדין הרבני, והשאלה שנדונה הייתה סמכותו של בית הדין לדון בענייני רכוש כשאלה הכרוכה בשאלת הגירושין.

השופט י' כהן (כתוארו אז) ציין, כי מאחר שהגירושין הם אקט שבהסכמה, ובית הדין רק מפקח עליהם, הרי עומדות לפני בית הדין הרבני ארבע אפשרויות:

(א) לדחות את התביעה;

(ב) לא לחייב את בני הזוג או אחד מהם בגירושין אלא לקבוע שהצדדים צריכים להתגרש או שמצווה עליהם להתגרש;

(ג) לפסוק שהבעל או האישה מחויבים ליתן או לקבל את הגט;

(ד) לכפות גט לפי סעיף 6 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין).

לגבי השאלה, באלו מקרים המדובר בפסק-דין לגירושין, המקנה לבית הדין סמכות לדון גם בענייני רכוש, נקבע, כי אין ספק כי כשפוסק בית הדין לפי האפשרות השלישית או הרביעית, הרי המדובר בפסק גירושין. לגבי האפשרות השנייה הנ"ל, היינו, כאשר בית הדין אומר, שבני הזוג צריכים להתגרש או שמצווה עליהם להתגרש - מציין השופט י' כהן, שלדעתו גם אז זהו פסק גירושין לצורך ענייננו. כדבריו, שם, בעמ' 329 מול או השוליים ד:

"בדרך-כלל פוסק בית-הדין שהצדדים צריכים להתגרש, כאשר הוא הגיע לכלל מסקנה, כמו במקרה שלפנינו, שאין כל סיכוי לשלום בית ואין כל תקווה לאחות את הקרע בין בני-הזוג. מבחינת התוצאה המעשית, הרי גם במקרה שבית-הדין פוסק שבני-הזוג חייבים להתגרש, אין כל בטחון שאכן הגירושין יתקיימו ולעתים קרובות גם אחרי פסק-דין כזה קשר הנישואין עלול להימשך זמן בלתי-מגובל. אפילו פסק-דין לכפיית גירושין אינו עדיין ערובה שאכן קשר הנישואין ינותק וכידוע היו מקרים שגם אמצעי הכפייה לפי סעיף 6 של החוק הנ"ל לא עזרו כדי להשפיע על בעל לתת גט לאשתו."

אין הבדל, לדברי השופט י' כהן, בין פסק הדין לפי האפשרות השלישית והרביעית לבין השנייה-

..."אלא בכל אחד משלושת המקרים פסק-הדין של בית-הדין הרבני הוא רק שלב מסויים לקראת גט, שאולי יהיה ואולי לא יהיה" (שם, בעמ' 329 מול אות השוליים ז).

השופט אשר ציין, בדעת מיעוט, שפסק גירושין - כדי שיוכר ככזה צריכה להיות בו הוראה הכופה או המחייבת גירושין.

בבג"צ 644/79 [1] נדונה שאלת הסמכות. ננקטה שם, בעמ' 444, לשון "... רצוי שהבעל יתן גט לאשתו". השופט אלון הסכים עם דבריו הנ"ל של השופט י' כהן וציין, שמשמעותו של פסק גירושין נלמדת לפי פרשנותו עלפי המשפט העברי. פסק גירושין מן הסוג בו פוסק בית הדין, כי מצווה על בני הזוג להתגרש, הוא מעשה יום יום בפסקי-דין של בתי הדין הרבניים, ומקובל הוא מקדמת דנא במערכת המשפט העברי.

בבג"צ 635/82 [6], נדונה השאלה שוב אגב דיון בשאלת הסמכות. נאמר שם, בעמ' 256, שפסק-דין רבני, שלא נאמר בו שחייבים בגט, אף הוא פסק גירושין הוא. בית הדין אמר, כי "אין כל הכרח לפסוק כעת אם הבעל חייב לגרש את האשה, כי שני הצדדים בדיעה להתגרש (ההדגשה שלי - מ' ש')". לדברי השופט טירקל, נתן בכך בית הדין תוקף של פסק-דין לכוונתם של בעלי הדין להתגרש, אפילו לא נקט בלשון שננקטה בבג"צ 661/77 [5] ובבג"צ 635/82 [6] הנ"ל. גם כאן התייחסה השאלה לסמכותו של בית הדין לדון בענייני רכוש כשאלה הכרוכה בענייני הגירושין ולא בשאלת המעוכבת מלהינשא.

בע"א 132/84 [7] נדון מקרה, בו קבע בית הדין, שבני הזוג יתגרשו זה מזו בהסכמתם. חברי הנכבד, השופט ש' לוין, קבע, כי יש לראות את האשה כמעוכבת מלהינשא, רק אם בית-דין קובע, שלפי הדין יש לכוף על הבעל להוציא את אשתו, שאם לא כן יהיה זה אונס ממון, הפוסל את הגט עקב היותו גט מעושה. הפסיקה שהוזכרה לעיל לא נראתה לבית המשפט בע"א 132/84 [7] כהלכתו של בית המשפט בסוגיה שלפנינו, כי בפסקי הדין הנ"ל נדונה השאלה אגב דיון בשאלה אחרת, והיא שאלת הסמכות, ולא אגב דיון ישיר בשאלת ה"מעוכבת מחמתו להינשא".

בע"א 127/80 [8] נדון מקרה, בו קבע בית הדין הרבני, כי הוא מטיל על המערער לשחרר את אשתו בגט פיטורין ללא השהיה ועיכוב. לדעת השופטים בכור ובייסקי, מעוכבת האישה מלהינשא, מאחר שהם ראו בפסק-דין זה חיוב הבעל לתת גט פיטורין לאשתו.

ע"א 672/83 [9] התייחס למקרה, אשר בו פסק בית הדין הרבני, שאין לחייב את הבעל במתן גט ואין לחייב את האישה בשלום בית, וציווה על הבעל ליתן לה גט פיטורין. בית הדין הגדול דחה את ערעור האישה. בו נתבקש לשנות את פסק הדין ולחייב את הבעל במתן גט. חברי הנכבד, השופט גולדברג, הפנה אל דבריו של השופט אלון בבג"צ 644/79 [1] הנ"ל ושל השופט י' כהן בבג"צ 661/77 [5] הנ"ל בציינו, שגם לפסק-דין רבני, המצווה על מתן גט, יש נפקות משפטית-הלכתית, אך אינו רואה בכך חיוב, שממנו נובע שהאישה מעוכבת, אלא רק "נותנין לו עצה שיגרשנה" (שם, בעמ' 640 מול אות השוליים א).

6. הגט במשפט העברי הוא כאמור אקט רצוני. כדברי ד"ר שרשבסקי, בספרו הנ"ל בעמ' 355:

"אין מסמכותו של בית הדין לשים קץ לנישואין על ידי פסק דינו אלא, וגם זה רק במקרה של אי הסכמה בין הצדדים, לקבוע אם יש חיוב לגירושין. כלומר בית הדין פוסק רק שהבעל או האשה מחויבים ליתן או לקבל את הגט או שיש לדחות את התביעה."

כשהגט ניתן שלא מרצון, עולה משום כך החשש, שהוא גט מעושה, שהוא פסול.

על יסוד הנחה זו נשוב עתה לענייננו.

7. בית הדין הרבני פסק, כי על הצדדים לנהל משא ומתן לגירושין.

לא הייתה בדבריו כל הוראה בקשר לגירושין, ואף חסרה בהם האמירה המקובלת, לפיה מצווה עליהם להתגרש.

כעולה מן החומר, הרי סיבת העיכוב, בעיקרה, בעקשנותו ובקשיחותו של הבעל, ועל-כן הצענו לבעלי הדין לשוב ולפנות לבית הדין הרבני.

חזרנו ועשינו כך מספר פעמים אך ללא הועיל, כי עצם הדחייה היה בה, ככל הנראה, אף היא כדי לדרבן את הבעל להתעקשות חוזרת ונשנית. הזמן חלף, ולאחרונה חיכינו ליום 12 ביוני 86, מועד בו צריכה הייתה להינתן החלטה נוספת. ציינו בהחלטתנו מיום 25.5.86, כי אם לא תינתן החלטה, לא נוכל לדחות עוד את העניין ונפסוק בעניין שלפנינו.

ככל שהדבר מצער, אין בידינו להושיע את המשיבה, כי הפתרון בעניין הגט הוא אך ורק בידי בית הדין הרבני.

על-פי אמות המידה, שעיקריהן הוצגו לעיל, אין בידינו אלא להסיק, כי לא נתגבשה כאן מערכת נתונים, שהיא אחת מאלה בהן דן הנשיא י' כהן בבג"צ 661/77 [5] הנ"ל במסגרת האפשרויות (2), (3) או (4). אין כאן, בשלב זה, כפיית גט, אין הנחיה בדבר חובה ליתן גט, ואין אפילו אמירה, שצריכים לתת גט או שמצווה לתת. ממילא לא ניתן לראות את המשיבה כמעוכבת להינשא.

בנסיבות אלה אין בידינו אלא לקבל את הערעור ולקבוע, כי החל ממועד מתן פסק-דין זה אין המערער חייב במזונות המשיבה הראשונה. לשם הסרת ספק מובהר, כי החובה לשלם מזונות הקטין בעינה עומדת. אך מובן, כי שינוי בהוראתו של בית הדין הרבני יכול להביא לבחינה מחודשת של הנתונים לצורך קביעת חובת תשלום המזונות.

כל צד יישא בהוצאותיו.

השופט ש' לויך:

אני מסכים.

השופט א' גולדברג:

אני מסכים.

הוחלט כאמור בפסק-דינו של הנשיא.

ניתן היום, כ"ז באב תשמ"ו. (1.9.86)